

**İLHANLI DEVLETİ’NİN İNHİTATINDAN SONRA İLHANLI TAHTINDA BİR KADIN
HÜKÜMDAR:**

SATI-BEK HATUN’UN HAYATI VE FAALİYETLERİ

 AHMET ÖZTURHAN*

 10.53718/gttad.1070923

ÖZ

Sultan Ebu Said Bahadır Han’ın 1335 yılında erkek evlat bırakmadan ölmesi İlhanlı topraklarında siyasî karmaşaya sebep oldu. Bu dönemde her bir emir hükümdar olma arzusuna kapıldı. İlhanlı Devleti’nin üst düzey yöneticileri öncelikle Sultan Olcaytu’nun kızı Satı-bek Hatun’u yeni hükümdar seçilene kadar İlhanlı tahtına oturtmak istediler. Ancak daha sonra Tuluy Han soyundan Arpa Han’ı İlhanlı tahtına oturtular. Arpa Han, siyasî otoritesini güçlendirmek için Satı-bek Hatun ile evlendi. Bu dönemden itibaren Satı-bek Hatun İlhanlı tahtında söz sahibi olmaya başladı. Arpa Han’dan sonra Ebu Said Bahadır Han’ın dayısı Ali Paşa, Çobanlı Şeyh Hasan ve Celayirli Şeyh Hasan’ın İlhanlı topraklarına hâkim olma arzuları nedeniyle İlhanlı tahtına kukla han diyebileceğimiz hanlar oturttu. Arpa Han’dan sonra Ali Paşa’nın desteğiyle Musa Han, İlhanlı tahtına oturtuldu. Fakat onun saltanatı kısa sürdü. Ondandan sonra Celayirli Şeyh Hasan’ın desteğiyle Sultan Muhammed tahta oturdu. Diğer taraftan Kıpçak Şeyh Ali, Çengiz Han soyundan Toğa Timur’u Han ilan ederek onunla birlikte Azerbaycan bölgesine hareket etti. İlhanlı tahtında hükümdarın Moğol hanedanı soyundan olması geleneği Satı-bek Hatun’a da hükümdar olma yolunu açtı. Çobanlı Şeyh Hasan ve Celayirli Şeyh Hasan arasındaki mücadele ve Çobanlı Şeyh Hasan’ın Satı-bek Hatun’un desteğini alarak İlhanlı topraklarına hâkim olma amacı Satı-bek Hatun’un İlhanlı tahtına oturmasına etken olan sebeplerdendi. Nihayetinde Satı-bek Hatun 1338 senesinde Çobanlı Şeyh Hasan’ın desteğiyle hükümdar ilan edildi ve adı hutbe ile sikkelerde geçti. Satı-bek Hatun hükümdar olduktan sonra devlet kademesinde yeni tayinler yaptı. Satı-bek Hatun’un hükümdar olduktan sonra ilk olarak Azerbaycan ve Sultaniye’yi hâkimiyeti altına aldı. Daha sonra Çobanlı Şeyh Hasan ile birlikte, Kazvin’e gitmiş olan Celayirli Şeyh Hasan ile savaşmak için hareket etti. Ancak kış şartları nedeniyle iki taraf arasında barış sağlandı. Esasen bu barış iki taraf adına zaman kazanmak için yapılmıştı. Celayirli Şeyh Hasan da Çobanlı Şeyh Hasan’ın İlhanlı toprakları üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için Toğa Timur’u Horasan’dan Azerbaycan’a davet etti. Sultaniye’ye gelen Toğa Timur, Çobanlı Şeyh Hasan’ın yaptığı hileyle tekrardan Horasan’a dönmek zorunda kaldı. Böylece Satı-bek Hatun döneminde Çobanlı Şeyh Hasan’ın hilesiyle Celayirli Şeyh Hasan ve Toğa Timur ittifakı ortadan kaldırıldı. Bir müddet sonra Çobanlı Şeyh Hasan’ın bir kadının İlhanlı topraklarında hüküm sürmesini hazmedememesi nedeniyle Satı-bek Hatun’un hükümdarlığı bir yıl kadar sürdü. Satı-bek Hatun’dan sonra Hülagu Han soyundan Süleyman isimli biri İlhanlı tahtına oturtuldu ve Çobanlı Şeyh Hasan, Satı-bek Hatun’un rızasını almadan onu Süleyman Han ile evlendirdi. Bu hadiseden sonra kaynaklar Satı-bek Hatun hakkında sarıh malumat vermemektedirler. Satı-bek Hatun 746/1345-1346 yılında oğlu Emir Suyurgan ile birlikte Anadolu’da Emir Eretna’nın yanına gitti ve muhtemelen burada vefat etti. Satı-bek Hatun hükümdarlığı döneminde şeyhlere yakın ilgi gösterip onların meclislerinde bulunmuştu.

Anahtar Kelimeler: Satı-bek Hatun, İlhanlı Devleti, Şeyh Hasan Çobanlı, Şeyh Hasan Celayirli.

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Batman/TÜRKİYE, E-Posta: ahmet.ozturhan@batman.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0001-5593-065X.

İLHANLI DEVLETİ'NİN İNHİTATINDAN SONRA İLHANLI TAHTINDA BİR KADIN HÜKÜMDAR:

SATI-BEK HATUN'UN HAYATI VE FAALİYETLERİ AFTER THE İLKHANİD EMPIRE DECLINE A WOMAN RULE IN THE THRONE: SATI-BEK HATUN'S EXPERIENCE AND ACTIVITIES

ABSTRACT

The death of Sultan Abu Said Bahadır Khan in 1335 without leaving a son caused political turmoil in the Ilkhanid territories. During this period, each emir was possessed with the desire to become a ruler. The senior administrators of the Ilkhanate Government primarily wanted to place Sultan Olcaytu's daughter, Satı-bek Khatun, on the Ilkhanid throne until the new ruler was elected. However, later, they placed Arpa Khan, a descendant of Tuluy Khan, on the Ilkhanid throne. Arpa Khan married Satı-bek Khatun to strengthen his political authority. From this period, Satı-bek Khatun Ilkhanid began to have a say in the throne. After Arpa Khan, Abu Said Bahadır Khan's uncle Ali Pasha, Shaikh Hasan Chupani and Shaikh Hasan Jalāyerī, due to their desire to dominate the Ilkhanid lands, placed inns that we can call puppet khans on the Ilkhanid throne. After Arpa Khan, with the support of Ali Pasha, Musa Khan was placed on the Ilkhanid throne. But his reign was short-lived. After that, with the support of Shaikh Hasan Jalāyerī, Sultan Muhammad ascended the throne. On the other hand, Kipchak Sheikh Ali declared Toga Timur, a descendant of Cengiz Khan, as Khan and moved to the Azerbaijan region with him. The tradition that the ruler was descended from the Mongol dynasty in the Ilkhanid throne paved the way for Satı-bek Khatun to become a ruler. The struggle between Shaikh Hasan Chupani and Shaikh Hasan Jalāyerī and the aim of Shaikh Hasan Jalāyerī to dominate the Ilkhanid lands with the support of Satı-bek Khatun were among the factors that contributed to Satı-bek Khatun's accession to the Ilkhanid throne. Finally, Satı-bek Khatun was proclaimed ruler with the support of Shepherd Shaikh Hasan in 1338 and his name was mentioned on coins and sermons. After Satı-bek Khatun became the ruler, she made new appointments at the state level. After Satı-bek Khatun became the ruler, he first dominated Azerbaijan and Sultaniye. Later, together with Shaikh Hasan Chupani, he moved to fight Shaikh Hasan Jalāyerī, who had gone to Qazvin. However, due to the winter conditions, peace was achieved between the two sides. Essentially, this peace was made to buy time for both sides. Shaikh Hasan Jalāyerī also invited Toga Timur from Khorasan to Azerbaijan in order to eliminate the influence of Shaikh Hasan Chupani on Ilkhanid lands. Toga Timur, who came to Sultaniye, had to return to Khorasan again with the deception of Shaikh Hasan Chupani. Thus, in the reign of Satı-bek Khatun, the alliance of Sheikh Hasan of Jelayirid and Toga Timur was destroyed by the deception of Shaikh Hasan Chupani. Soon after, the reign of Satı-bek Khatun lasted for a year, as Shaikh Hasan Chupani could not digest the rule of a woman in the Ilkhanid lands. After Satı-bek Khatun, a descendant of Hülagu Khan named Süleyman was placed on the throne of İlhanlı and Shaikh Hasan Chupani married him to Süleyman Han regardless of the consent of Satı-bek Khatun. After this incident, sources do not give clear information about Satı-bek Khatun. Satı-bek Khatun went to Emir Eretna in Anatolia with her son Amir Suyurgan in 746/1345-1346 and probably died here. During the reign of Satı-bek Khatun, she paid close attention to the sheikhs and attended their divans.

Keywords: Satı-bek Khatun, İlkanate State, Shaikh Hasan Chupani, Shaikh Hasan Jalāyerī.

GİRİŞ

Satı-bek Hatun, İlhanlı (İran Moğolları) hükümdarlarından Olcaytu Han'ın İl-Düzmiş Hatun ile evliliğinden dünyaya gelmiştir.¹ Satı-bek Hatun, İlhanlı Devleti'nin son hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın anne ayrı kardeşidir.² Sultan Olcaytu, kızı Dolandı Hatun'u bu dönemde yıldızı parlayan Süldüs kabilesinden Emir Çoban'a verdi.³ Dolandı Hatun'un ölümünden sonra bu defa da Ebu Said Bahadır Han, kız kardeşi Satı-bek Hatun'u beylerbeyi Emir Çoban'a verdi ve 8 Eylül 1319/20 Recep 719 tarihinde Emir Çoban ile Satı-bek Hatun evlendiler.⁴ Ancak Sultan Ebu Said'in Emir Çoban'ın kızı Bağdad Hatun'a olan aşkı Çobanlıların tasfiyesine sebep oldu. Emir Çoban, Türkistan'da Kağan'ın yanına gitmeyi ve oradan bir orduyla İran'a gelip intikam almayı düşündü. Emir Hasan oğlu ile birlikte Harezmi tarafına gittiler. Bu sırada Ebu Said Han'ın kız kardeşi olan hatunlarından Satı-bek Hatun, oğlu Suyurgan ile birlikte Sultan Ebu Said'in yanına gittiler. Sultan da onlara büyük bir saygı gösterdi.⁵ Emir Çoban'ın Herat'ta ölümünden sonra Satı-bek Hatun bir süre hükümdarın ordasında kaldı. Ardından Sultan Ebu Said 732/1331-1332 senesinde Satı-bek Hatun ve oğlu Suyurgan'ı

¹ Ebu'l-Kasım Abdullâh b. Muhammed Kâşânî, *Tarih-i Olcâyâtü*, neşr. Mehin Hambelî, Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran, 1391 hş., s. 7; Anonim, *Mu'izz el-Ensâb fî Şeceretü'l-Ensâb-ı Selâtin-i Moğol*, Bibliothèque Nationale Paris, Persian 67, vr. 77^b.

² Ebu Said Bahadır Han'ın annesi Uyrat Kabilesi'nden Hacı Hatun idi. bkz. Kâşânî, *age*, s. 7; *Mu'izz el-Ensâb*, 76^b. Benâkitî, Ebu Said Bahadır Han'ın annesinin Olcay Hatun olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Fahrreddin Davud b. Muhammed Benâkitî, *Tarih-i Benâkitî (Ravzatü'l-uli'l-Erbâb fî Tevârihi'l-Ekâbir ve'l-Ensâb)*, neşr. Cafer Suar, Encümen-i Asar-ı Milli, Tahran 1348 hş., s. 473.

³ Hâfiz-i Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârih-i Reşîdî*, nşr. Hânâbâhân Beyânî, Şirket-i Tezâmün-i İlmî, Tahran 1317 hş., s. 71; Abdurrezzak-i Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, nşr. Abd'ul-Hüseyn Nevâî, C. I/I, Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengî, Tahran 1383 hş., s. 115; Ebul'l-Fazıl Nebeî, *Tarih-i Al-i Çoban*, Danişgâh-ı Tahran, Tahran 1352 hş., s. 87.

⁴ Hamdullah Müstevfi-yi Kazvinî, *Târih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 499; *Mu'izz el-Ensâb*, vr. 77^b; Nebeî, *age*, s. 143.

⁵ Hâfiz-i Ebrû, *age*, s. 130.

Karabağ'a gönderdi.⁶ Satı-bek Hatun bu tarihten Sultan Ebu Said'in ölümüne kadar Karabağ'da oğluyla birlikte kalmış olmalıdır. Zira kaynaklar Sultan Ebu Said'in ölümüne kadar Satı-bek Hatun'dan söz etmemektedir.

1. Satı-Bek Hatun'un Hükümdarlığına Giden Süreç

İlhanlı hükümdarı Ebu Said Han'ın 30 Kasım 1335 yılında erkek evlat bırakmadan ölmesi İlhanlı topraklarında kargaşaya neden oldu. Sultan Ebu Said'in ölümünden sonra her bir emir hükümdar olma hayaline kapıldı.⁷ Ebu Said'in öldüğü esnada sultanın ordasında vezir Gıyâsüddin Muhammed ve Emir Şerefüddin Mahmud-şah İncü'dan başka kimse yoktu. Vezirler ve Mahmud-şah İncü tedbirler düşünmeye başladılar. Öncelikle bazıları, emirlerin bir araya gelip hanlık meselesini çözene kadar Sultan Ebu Said'in kız kardeşi Satı-bek Hatun'un hüküm sürmesi gerektiği fikrini öne sürdüler. Ancak bu görüş diğerleri arasında olumlu karşılanmadı. Ardından Tuluy Han neslinden Arpa Han'ı Ebu Said Han'ın annesi Hacı Hatun, Satı-bek Hatun, vezir Gıyâsüddin Muhammed, Emir Ekrenc, Artuk-şah b. Alkû ve Suyurgan'ın ittifakıyla 18 Rebiyülahir 736/5 Aralık 1335 tarihinde İlhanlı tahtına oturtular.⁸

Arpa Han, İlhanlı tahtına oturduktan sonra saltanat işlerinde tam olarak söz sahibi olmak için Satı-bek Hatun'u nikâhına aldı. Zira Ebu Said'in eşi Bağdad Hatun, Arpa Han'ın hâkimiyetini küçük görüyor, onun saltanatını umursamıyordu.⁹ Ancak bu durum bir süre sonra Bağdad Hatun'un hayatına mal oldu.¹⁰ Bunun yanında Arpa Han'ın hükümdarlığı uzun sürmedi. Sultan Ebu Said Han'ın dayısı Ali Paşa, Arpa Han'la geçmişte olan husumetine de dayanarak onun hükümdar olmasına razı değildi. Ali Paşa, Arpa Han'dan korkup kaçan emirlerin kendisine sığınmasıyla muhalefetini açığa çıkardı.¹¹ Böylece Ali Paşa, Bağdad'da Baydu soyundan Musa isminde birini tahta oturtup sikke ve hutbeyi onun adına okuttu.¹² Nihayetinde her iki taraf 17 Ramazan 736/29 Nisan 1336¹³ tarihinde Merâgâ hududunda karşı karşıya geldi ve savaşın sonunda Ali Paşa'nın ordusu galip gelince Arpa Han kaçtı.¹⁴ Ali Paşa ve Musa Han'ın askerleri Arpa Han'ın peşinden gitti ve Arpa Han'ı Secas vilayetinde ele geçirip Ucan'a götürdüler. 3 Şevval 736/15 Mayıs 1336 tarihinde Arpa Han'a kısas uygulamaları için daha önce katlettiği Şerefüddin Mahmud-şah İncü'nun adamlarına verip kısas ettirdiler.¹⁵ Böylelikle Arpa Han'ın hükümdarlığı altı ay kadar sürdü.¹⁶

Arpa Han'ın ortadan kaldırılmasından sonra Ebu Said Han'ın dayısı Ali Paşa'nın desteğiyle Musa Han İlhanlı tahtına oturdu. Fakat onun saltanatı da uzun sürmedi. Bu defa Celayirli Şeyh Hasan-ı Bozorg ortaya çıkarak Hülagu Han'ın soyundan Muhammed isminde birisini hükümdar yapmak için harekete geçti. Aynı zamanda Satı-bek Hatun ve oğlu Emir Suyurgan'a elçiler göndererek onlarla ittifak etti. Bundan sonra Şeyh Hasan, emirler ve askerleriyle Tebriz'e yöneldi.¹⁷ Neticede 14 Zilhicce 736/24 Temmuz 1336 tarihinde Ali Paşa ile Musa Han'ın ordusu Şeyh Hasan ile Sultan Muhammed'in ordusuyla Aladağ'a tabi olan Karadere hududunda karşılaştı ve savaş Şeyh Hasan ile Sultan Muhammed'in galibiyetiyle sonuçlandı.¹⁸ Bu zaferden sonra Şeyh Hasan, Sultan Muhammed ve emirlerle birlikte Tebriz'e hareket etti¹⁹ ve 15 Zilhicce 736/25 Temmuz 1336 tarihinde Sultan Muhammed, Şeyh Hasan'ın desteği ile tahta oturdu.²⁰

Sultan Muhammed tahta oturduktan sonra devlet kademesinde görevlendirmelerde bulundu. Bu sırada Satı-bek Hatun ve oğlu Emir Suyurgan da Mugan'a gittiler.²¹ Diğer taraftan Musa Han, savaştan sonra Bağdad'a kaçarak hanlık iddiasını hâlâ sürdürüyordu. Aynı zamanda Horasan valisi Kıpçak Şeyh Ali, Çengiz Han soyundan Toğa Timur'u Han ilan edip onunla birlikte Azerbaycan bölgesine hareket ederek Sultaniye şehrine geldi. Bu arada Musa Han ile Toğa Timur ittifak ederek Celayirli Şeyh Hasan ile Sultan Muhammed üzerine yürüdüler. Bu haberler Şeyh Hasan'a ulaştınca O, Tebriz'de tek kalmayı uygun görmedi ve Arran'a hareket etti. Kendisi Satı-bek Hatun ve Emir Suyurgan ile daha önce yapmış olduğu anlaşmayı yeniledi. Böylece her biri

⁶ Ebu Bekr Kutbi Eherî, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, nşr. İrac Afşar, İntişarat-ı Sutude, Tahran 1389 hş., s. 215-216.

⁷ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 144.

⁸ Muhammed b. Ali b. Muhammed-i Şebânkâreî, *Mecm'ü'l-Ensâb*, çev. Fahri Unan, TTK Yayınları, Ankara 2021, s. 251; Eherî, *age*, s. 217.

⁹ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 146; Bruno de Nicola, *Women in Mongol Iran*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2017, s. 102.

¹⁰ Şebânkâreî, *age*, s. 253; Hâfiz-ı Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, Yay. Seyyid Kemâl Hac Seyyid Cevadî, C. I, Sazman-ı Çap ve İntişarat-ı Vezaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslami, Tahran 1380 hş., s. 50; Semerkandî, *age*, s. 154.

¹¹ Hâfiz-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârih-i Reşîdî*, s. 148-149.

¹² Eherî, *age*, s. 218.

¹³ Bu tarih Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârih-i Reşîdî adlı eserde 27 Ramazan şelinde kayıtlıdır. Ancak Aynı müellifin Zübdetü'l-Tevârih adlı eserinde ise 17 Ramazan olarak kaydedilmiştir. Muhtemelen bu farklılık Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârih-i Reşîdî'nin istinsah veya naşir hatasından kaynaklanmaktadır. Zira Mecm'ül-Ensâb adlı eserde de 17 Ramazan olarak geçmektedir. Krş. Hâfiz-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârih-i Reşîdî*, s. 149; Hâfiz-ı Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, C. I, s. 54.

¹⁴ Şebânkâreî, *age*, s.257-258; Hâfiz-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârih-i Reşîdî*, s. 149-150; Hâfiz-ı Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, C. I, s. 54-55.

¹⁵ Hâfiz-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârih-i Reşîdî*, s. 151; Şebânkâreî, *age*, s. 259.

¹⁶ Eherî, *age*, s. 217.

¹⁷ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 153.

¹⁸ Şebânkâreî, *age*, s. 260-261; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 153.

¹⁹ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 153.

²⁰ Şebânkâreî, *age*, s. 261.

²¹ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 154.

İLHANLI DEVLETİ'NİN İNHİTATINDAN SONRA İLHANLI TAHTINDA BİR KADIN HÜKÜMDAR:

SATI-BEK HATUN'UN HAYATI VE FAALİYETLERİ

birbirinin varlığıyla güçlenip desteklendiler. Sonuçta 26 Mayıs 1337 tarihinde Merâgâ yakınlarında yapılan savaşta Şeyh Hasan'ın ordusu galip geldi. Musa Han sığındığı kalede kuşatılarak ortadan kaldırıldı. Toğa Timur ve beraberindekiler de Celayirli Şeyh Hasan ile birkaç vuruşmadan sonra Horasan'a çekildiler.²²

Toğa Timur'un Horasan'a çekilmesinden sonra Çobanlı Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan-ı Kuçek ülkede hâkimiyeti ele geçirmek için bir plan yaptı. O, Karaçeri denilen Köse bir Türk'ü babası Timurtaş olduğu iddiasıyla etrafa duyurdu. Öyle ki, Şeyh Hasan babası Timurtaş'ın Mısır'dan kaçtığı ve defalarca hac yaptıktan sonra Azerbaycan'a geri geldiği yalanını ortaya attı. Çobanlı Şeyh Hasan böylece etrafında asker toplamak ve düzmece Timurtaş vasıtasıyla ülkeye hâkim olmak arzusundaydı. Bu arzusuna da kısmen ulaştı. Timurtaş'ın ölmediğini öğrenen Çobanlılar, Celayirli Şeyh Hasan'dan ayrılarak düzmece Timurtaş'a katıldılar. Bunların yanında Celayirli Şeyh Hasan'dan korkan Oyrat kavmi emirleri ve diğerleri de onlara eklendiler. Her ne kadar bunlar daha sonra bu kişinin Timurtaş olmadığını anlasalar da Celayirli Şeyh Hasan'dan yüz çevirdikleri için Çobanlı Şeyh Hasan ile iyi geçinmek zorunda kaldılar. Böylece düzmece Timurtaş ve Çobanlı Şeyh Hasan, Celayirli Şeyh Hasan ile savaşmak için harekete geçtiler. Diğer taraftan Satı-bek Hatun ve oğlu Emir Suyurgan bu savaşa taraftar değildiler. Ancak yine de Celayirli Şeyh Hasan ile aralarına husumet girdi. Neticede 27 Zilhicce 738/16 Temmuz 1338 tarihinde Aladağ'a yakın Yenişehir mevkiinde yapılan savaşta Çobanlı Şeyh Hasan hileyle savaşı kazandı. Bu savaşta Çobanlı askerleri tarafından ele geçirilen Sultan Muhammed ve adamları öldürüldü.²³

Çobanlı Şeyh Hasan düzmece Timurtaş'ı kukla han olarak düşünse de düzmece Timurtaş da ülkeye tek başına hükmetmek istiyordu. Bu sebeple gerçek Timurtaş olmadığını ortaya çıkmasını engellemek için bu sırrı bilen Çobanlı Şeyh Hasan'ı öldürmek istedi. Ancak girişiminde başarılı olamadı. Bunun üzerine Çobanlı Şeyh Hasan da düzmece Timurtaş hadisesinin kendisinin ortaya attığını açıklayarak bu sırada Gürcistan'da bulunan Satı-bek Hatun ve Emir Suyurgan'ın yanına giderek onlara sığındı.²⁴

1. Satı-Bek Hatun'un Saltanatı

Çobanlı Şeyh Hasan Gürcistan'a gidince Celayirli Şeyh Hasan da Sultaniye'ye yöneldi. Bu sırada Azerbaycan bölgesinde bulunan Oyrat emirleri kaçış yolunu tuttular. Aynı şekilde düzmece Timurtaş da Oyrat emirlerine katıldı ve Bağdad'a yöneldiler. Celayirli Şeyh Hasan da Sultaniye'ye gelip burada kaldı. Bu sırada Çobanlı Şeyh Hasan iktidarı tekrar eline geçirme arzusu taşımaktaydı. Bunun için aynı aileden olduklarından dolayı Satı-bek Hatun ve Emir Suyurgan ile güçlenmek istedi. Bunun üzerine Satı-bek Hatun'u padişah ilan ederek²⁵ adına sikke kesip hutbe okuttu.²⁶

Sikkenin ön yüzü: السلطانہ العادلہ ساتی بیک خان خلدالہ ملکہ سنہ تسع ... (739) تبریز

Sikkenin arka yüzü: لا اله الا الله محمد امان رسول اله

Haşiye: ²⁷ ابوبکر عمر عثمان علی

Satı-bek Hatun hükümdar olduktan sonra devlet kademelerinde düzenlemelere gidildi. Vezaret Emir Muhammed Ali-şah'a tevdi edildi. Emaret ise oğlu Suyurgan, Çobanlı Şeyh Hasan, Ali Ekrenc ve Nikruz'un birader-zadesi Ordu Bukâ'ya verildi.²⁸ Bu sırada Celayirli Şeyh Hasan, Satı-bek Hatun ve Çobanlı Şeyh

²² Semerkandî, *age*, s. 166; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 155; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul 2019, s. 289.

²³ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 156-157.

²⁴ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 158.

²⁵ Semerkandî, *age*, s. 170; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 158; Nilgün Dalkesen "Sâtî Bîk (Sati Bek) and the Post-İlkhânîd Middle East" *Fe Dergi*, 9/2, 2017, s. 75.

²⁶ Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, çev. Osman Aslanoglu, C. II, Nübihar Yayınları, İstanbul 2018, s. 50; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 175-176.

²⁷ Seyyid Cemâl Turâbî Tabâtabâî, *Sikkehâ-yı İslâmî Devre-i İlhânî ve Gürgânî*, İntişârât-ı Müze-i Azerbaycan, Tebriz 1347 hş., s. 43.

²⁸ Eherî, *age*, s. 226; Üçok, *age*, s. 172.

Hasan'ın kendisine karşı hareket edeceklerini anlayınca Sultaniye'den Kazvin'e yöneldi.²⁹ Satı-bek Hatun ve Çobanlı Şeyh Hasan da Celayirli Şeyh Hasan'ın etrafında fazla asker bulunmadığını bildiğinden bir an önce harekete geçmeleri gerektiğini anladılar.³⁰ Öncelikle Azerbaycan ve Sultaniye'de hâkimiyetlerini sağladıktan sonra Celayirli Şeyh Hasan ile savaşmak için Kazvin'e doğru hareket ettiler.³¹ Satı-bek Hatun'un ordusu Celayirli Şeyh Hasan'ı Kazvin'de kuşattı. Celayirli Şeyh Hasan da onlarla savaşmak için dışarı çıktı. Ancak kış mevsiminin yaklaşmış olmasından dolayı elçilik teatisinin ardından barış yaptılar. Böyle Satı-bek Hatun ve Çobanlılar Azerbaycan ve Arran'a çekildiler. Celayirli Şeyh Hasan da Sultaniye'ye gelip yerleşti. Fakat iki tarafın aralarındaki barış temelsizdi. Gün geçtikçe aralarındaki düşmanlık daha da artmıştı.³²

Celayirli Şeyh Hasan, Satı-bek Hatun ve Çobanlıları bertaraf etmek için faaliyetlerine devam ediyordu. Bu sırada Toğa Timur ve Argun-şah, Celayirli Şeyh Hasan'a elçi göndererek onun hizmetinde olduklarını belirttiler. Celayirli Şeyh Hasan da Yusuf-şah isimli adamını Toğa Timur ve Argun-şah'a göndererek Satı-bek Hatun ve Çobanlıları ortadan kaldırmak için onları Azerbaycan'a davet etti.³³ Toğa Timur'da bu davete icabet etti ve Horasan ordusuyla yola koyuldu. Celayirli Şeyh Hasan onu Sultaniye taraflarında karşılayıp tahta oturttu.³⁴ Bunlar olup biterken Arran'da bulunan Satı-bek Hatun ve Çobanlı Şeyh Hasan Ucan'a geldiler. Çobanlı Şeyh Hasan bu sırada Toğa Timur ve Celayirli Şeyh Hasan ittifakını bertaraf etmek için yeni bir hile yaptı. Şöyle ki, Toğa Timur'a "*Bize karşı olan Emir Şeyh Hasan Celayir'i def etmek için bizimle müttefik olmanız şartıyla biz Allah'tan gölgenizi başımıza sermesini Satı-bek'i sizin nikâhınıza almanızı ve bütün Çobanlılar olarak sana hizmet kemerini bağlamak istiyoruz*" içerikli bir mektup gönderdi. Toğa Timur bu sözlere aldanıp müttefik olacağını belirtti. Çobanlı Şeyh Hasan ise tekrar haber göndererek "*Aramızdaki anlaşmanın sağlamlaştırılması senin tarafından gerçekleştirilebilir. Ne zaman Satı-bek, hasmını def etmekte aynı safta olduğunu görürse seninle nikâhlanmayı kabul edecektir. Bu da bu konuda kendisine göstermem üzere ve nikâh meselesini sonuçlandırmam için kendi el yazınla bir yazı yazmanla gerçekleşebilir. Böylece hep birlikte düşmanın üzerine yöneliriz*" içerikli bir mesaj gönderdi. Nihayetinde Toğa Timur kendi eliyle bir yazı yazınca Çobanlı Şey Hasan'ın eline fırsat geçti ve bu yazıyı Celayirli Şeyh Hasan'ın naiplerine gösterdi. Bunun üzerine Celayirli Şeyh Hasan ile Toğa Timur ittifakı sona erdi ve Toğa Timur tekrardan Horasan'a döndü. Böylece Çobanlı Şeyh Hasan ve Satı-bek Hatun savaşmadan iki düşmanı birbirine kırdı.³⁵

Diğer taraftan Çobanlı Şeyh Hasan'ın bir kadının İran topraklarını yönetmesini hazmedememesi ve Satı-bek Hatun'un kendisinin hayatına kast edeceğine dair haberler alınması Satı-bek Hatun'u tahttan indirmesine sebep oldu. Çobanlı Şeyh Hasan öncelikle Satı-bek Hatun'un oğlu Emir Suyurgan'ın naiplerinin haddini aştıkları gerekçesiyle katletti. Ardından Hülâgu Han'ın soyundan Süleyman isimli birini tahta oturttu.³⁶ Ayrıca Satı-bek Hatun'un rızasını gözetmeksizin onu Süleyman Han ile evlendirdi. Böylece Satı-bek Hatun'un 1338-1339 yılları arasındaki bir yıllık saltanatı sona erdi.³⁷

Satı-bek Hatun'un tahtan indirildikten sonraki hayatı hakkında kaynaklar sarih malumat vermemektedirler. Bu tarihten sonra Satı-bek Hatun'un bir müddet eşi Süleyman Han ve oğlu Emir Suyurgan ile birlikte bulunduğu bilinmektedir. Satı-bek Hatun 745/1344-1345 yılında eşi Süleyman Han ve oğlu Emir Suyurgan ile birlikte Diyarbekr'e Sutaylı İbrahim-şah'ın yanına gitmiştir. 746/1345-1346 yılında ise Emir Suyurgan'ın Melik Eşref'e karşı yenilgisinden sonra Satı-bek Hatun oğlu Emir Suyurgan ile birlikte Anadolu'ya Emir Eretna'nın yanına gelmiştir. Satı-bek-Hatun hakkında kaynaklarda geçen son bilgi budur.³⁸ Bir müddet sonra Emir Suyurgan Anadolu'dan Bağdad'a gelmiştir.³⁹ Emir Suyurgan Bağdad'a gelerek talihini bir de Celayirli Şeyh Hasan'ın yanında denese de bu teşebbüsü onun için felaketle neticelenmiştir.⁴⁰ Ancak kaynaklar Satı-bek Hatun'dan artık bahsetmemektedir. Muhtemelen Satı-bek Hatun Anadolu'da vefat etmiş olmalıdır.

Satı-bek Hatun siyasi faaliyetlerini yanında himayesi altındaki şeyhlerle yakın ilişki içerisinde bulunmuştur. Safevî hanedanının kurucusu kabul edilen Şeyh Safiüddin Erdebilî'ye mesajlar göndermiş, ona ziyaretlerde bulunmuş ve Sûfî ritüellerini anmak için onu ordugâhına çağırmıştır.⁴¹

²⁹ Bitlisi, *age*, s. 50; Henry H. Howorth, *History of the Mongols*, Vol. III, Green ve Company, London 1856, s. 643.

³⁰ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 158; Semerkandî, *age*, s. 170.

³¹ Bitlisi, *age*, s. 50.

³² Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 159.

³³ Ebherî, *age*, s. 226; Howorth, *age*, s. 644.

³⁴ Şebânkâreî, *age*, s. 267; Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 159.

³⁵ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 160-161; Semerkandî, *age*, s. 172-173.

³⁶ Hâfiz-ı Ebrû, *age*, s. 162; Üçok, *age*, s. 174.

³⁷ Bitlisi, *age*, s. 50; Şirin Beyânî, *Moğol Dönemi İran'ında Kadın*, çev. Mustafa Uyar, TTK Yayınları, Ankara 2015, s. 76; Nicola, *age*, s. 104.

³⁸ Firdevs Özen, *İlhanlı Devleti'nin Yıkılışı (1335-1350)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2021, s. 100; Dalkesen, *agm*, s. 75.

³⁹ Ebherî, *age*, s. 232.

⁴⁰ Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, TTK Yayınları, Ankara 1970, s. 110; Kemal Göde, *Eretnalılar (1327-1381)*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 70.

⁴¹ Nicola, *age*, s. 197. Özen, *agt*, s. 101.

İLHANLI DEVLETİ'NİN İNHİTATINDAN SONRA İLHANLI TAHTINDA BİR KADIN HÜKÜMDAR:

SATI-BEK HATUN'UN HAYATI VE FAALİYETLERİ

SONUÇ

Sultan Olcaytu'nun kızı Satı-bek Hatun, İlhanlı tarihinde mümtaz hatunlardan biridir. O, ilk olarak İlhanlı Devleti'nin beylerbeyi Emir Çoban ile evlendi. Bu evlilikten Emir Suyurgan isminde bir oğlu oldu. Emir Çoban'ın Ebu Said Bahadır Han'ın emriyle tasfiye edilmesiyle birlikte Satı-bek Hatun oğluyla birlikte kardeşi Ebu Said Han'ın yanına gelmiştir. Ebu Said Han kız kardeşi ve yeğenini iyi bir şekilde karşılamıştır. Ebu Said Han'ın erkek evlat bırakmadan ölmesinin ardından devlet kademesindeki üst düzey yöneticiler öncelikle yeni bir hükümdar seçilene kadar Satı-bek Hatun'un hükümdar olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Fakat daha sonra bu durumun bir sorun yaratacağını düşünmeleri sebebiyle Arpa Han'ı İlhanlı tahtına oturtmuşlardır. Arpa Han'ın tahta oturduktan sonra Arpa Han ve Satı-bek Hatun arasında siyasî bir evlilik gerçekleşmiştir. Ancak Ali Paşa'nın desteğiyle önce Musa Han, ardından Celayirli Şeyh Hasan'ın desteğiyle de Sultan Muhammed İlhanlı tahtına geçmiştir. Nihayetinde İlhanlı topraklarına hâkim olmak isteyen Çobanlı Şeyh Hasan, Satı-bek Hatun'u İlhanlı tahtına oturtmuştur. Esasen Satı-bek Hatun'un tahta oturtulma sebebi askerî güce sahip olan beylerin doğrudan hükümdar olmak yerine han soyundan gelen kişiler vasıtasıyla iktidarı ele geçirme yolunu tercih ettiklerini göstermektedir. Nitekim Satı-bek Hatun bir yıllık hükümdarlık döneminde öncelikle Çobanlı Şeyh Hasan ile birlikte Celayirli Şeyh Hasan'a karşı mücadele etmiştir. Çobanlı Şeyh Hasan, Satı-bek Hatun'un İlhanlı topraklarına hükmetmesini hazmedememesi Satı-bek Hatun'un hükümdarlığının sonunu getirmiştir. Satı-bek Hatun tahttan indirildikten sonra Çobanlı Şeyh Hasan tarafından İlhanlı tahtına oturtulan Süleyman Han ile rıza alınmadan evlendirilmiştir. Bu evlilikten sonra Satı-bek Hatun hakkında kaynaklarda yeterince malumat bulunmamaktadır. 746/1345-1346 yılında Emir Suyurgan'ın Melik Eşref'e karşı yenilgisinden sonra Satı-bek Hatun oğlu Emir Suyurgan ile birlikte Anadolu'ya Emir Eretna'nın yanına gitmiştir. Bu tarihten sonra kaynakların Satı-bek Hatundan söz etmemesi Satı-bek Hatun'un Anadolu'da vefat ettiği fikrini vermektedir.

KAYNAKÇA

- ABDURREZZAK-İ SEMERKANDÎ, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, nşr. Abd'ul-Hüseyin Nevâî, C. I/I, Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsani ve Muta'alat-ı Ferhengi, Tahran 1383 hş.
- ANONİM, *Mu'izz el- Ensâb fî Şeceretü'l Ensâb-ı Selâtin-i Moğol*, Bibliotheque Nationale Paris, Persian 67.
- BEYÂNÎ, Şîrîn, *Moğol Dönemi İran'ında Kadın*, çev. Mustafa Uyar, TTK Yayınları, Ankara 2015.
- DALKESEN, Nilgün, "Sâtî Bîk (Sati Bek) and the Post-Ilkhânid Middle East" *Fe Dergi*, 9/ 2, 2017, s. 71-80.
- EBU BEKR KUTBÎ EHERÎ, *Tevârih-i Şeyh Üveys*, nşr. İrac Afşar, İntişarat-ı Sutude, Tahran 1389 hş.
- EBU'L-KASIM ABDULLÂH B. MUHAMMED KÂŞÂNÎ, *Tarih-i Olcâyâtü*, neşr. Mehin Hambelî, Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran, 1391 h.ş.
- FAHREDDİN DAVUD B. MUHAMMED BENÂKİTÎ, *Tarih-i Benâkitî (Ravzatü'l-uli'l-Erbâb fî Tevârihi'l-Ekâbir ve'l-Ensâb)*, neşr. Cafer Şuar, Encümen-i Asar-i Milli, Tahran 1348 hş.
- GÖDE, Kemal, *Eretnalılar (1327-1381)*, TTK Yayınları, Ankara 2000.
- HÂFİZ-I EBRÛ, *Zeyl-i Câmî'ü't-Tevârih-i Reşîdî*, nşr. Hânâbâhân Beyânî, Şirket-i Tezâmünî-i İlmî, Tahran 1317 hş.
- HÂFİZ-I EBRÛ, *Zübdetü't-Tevârih-i Bâysungurî*, Yay. Seyyid Kemâl Hac Seyyid Cevadi, C. I, Sazman-ı Çap ve İntişarat-ı Vezaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslami, Tahran 1380 hş.
- HAMDULLAH MÜSTEVFÎ-Yİ KAZVİNÎ, *Târih-i Güzîde*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.
- HOWORTH, Henry H., *History of the Mongols*, Vol. III, Green ve Company, London 1856.
- MUHAMMED B. ALÎ B. MUHAMMED-İ ŞEBÂNKÂREÎ, *Mecm'u'l-Ensâb*, çev. Fahri Unan, TTK Yayınları, Ankara 2021.
- NEBEÎ, Ebul'l-Fazıl, *Tarih-i Al-i Çoban*, Danişgah-ı Tahran, Tahran 1352 hş.
- NİCOLA, Bruno de, *Women in Mongol Iran*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2017.

AHMET ÖZTURHAN

ÖZEN, Firdevs, *İlhanlı Devleti'nin Yıkılışı (1335-1350)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2021.

SÜMER, Faruk, *Anadolu'da Moğollar*, TTK Yayınları, Ankara 1970.

ŞEREFHAN BİTLİSİ, *Şerefname*, çev. Osman Aslanoğlu, C. II, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2018.

TABÂTABÂÎ, Seyyid Cemâl Turâbî, *Sikkehâ-yı İslamî Devre-i İlhânî ve Gûrgânî*, İntişârât-ı Müze-i Azerbaycan, Tebriz 1347 hş.

ÜÇÖK, Bahriye, *İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

YUVALI, Abdulkadir, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul 2019.

**İLHANLI DEVLETİ'NİN İNHİTATINDAN SONRA İLHANLI TAHTINDA BİR KADIN
HÜKÜMDAR:**

SATI-BEK HATUN'UN HAYATI VE FAALİYETLERİ